

Шевчук В.М.

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

ВПЛИВ НАУКОВИХ ІДЕЙ ПРОФЕСОРА В.П. КОЛМАКОВА НА ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Розроблення та дослідження проблем криміналістичної профілактики злочинів на сьогодні виступає одним із перспективних напрямків наукових розвідок у сучасній криміналістиці. Останнім часом у криміналістичній доктрині активізувалися наукові дослідження цієї проблематики, більше того, криміналістична профілактика злочинів формується як окрема криміналістична теорія. У зв'язку із цим, особливої актуальності та значимості набувають наукові розробки професора В.П. Колмакова у цій царині знань та вплив його наукових ідей на формування сучасної теорії криміналістичної профілактики злочинів.

Варто зауважити, що розробка засобів, прийомів і методів профілактичного характеру завжди була предметом наукового пошуку в криміналістиці. Так, ще І.М. Якимов відмічав, що розробка найбільш раціональних способів попередження і припинення злочину, який уже вчинюється, є одним із завдань криміналістики [8, с. 25]. Вважається, що саме він уперше ввів до предмета криміналістичної науки завдання попередження злочинів.

На необхідність розробки питань профілактики у криміналістиці в 30-ті роки вказували Є.В. Владимиров, Г.О. Зильберквит, Ю.Д. Кацапельсон (1934 р.), В.У. Громов (1935 р.), а наприкінці 40-х — П.І. Тарас-Радіонов (1949 р.).

Особливо активізувалися дослідження проблем попередження злочинів у криміналістичній науці в 60-ті роки. У цей час розгорнулася дискусія щодо місця профілактики злочинів криміналістичними засобами в системі курсу криміналістики, а

також їх змісту, завдань та щодо інших питань, які й на сьогодні залишаються дискусійними і потребують глибокого осмислення.

Серед існуючих точок зору можна виділити декілька позицій. Одні автори предмет і завдання криміналістичної профілактики надмірно розширюють: до профілактичних функцій криміналістики, крім специфічних, пропонують віднести, ще й суугобо процесуальні, оперативно-розшукові, управлінсько-організаційні та політико-виховні, включаючи прийоми ведіння широкої правової пропаганди й політико-виховної роботи серед населення (Зудін В.Ф., 1962). Інші науковці необгрунтовано звужують ці завдання лише до розробки техніко-попереджувальних заходів (Герцензон О.О., 1961).

У той же час серед криміналістів обгрутовувалася точка зору, що криміналістика у попередженні злочинів не повинна виконувати якусь особливу роль, яка відрізнялася б від притаманній їй «службі» в межах застосування криміналістичних засобів, прийомів та методів. Розвиваючи далі цю позицію, зазначалось, що особливого «криміналістичного» попередження не існує і немає жодних підстав для вирізнення такого поняття [2, с. 16, 18].

На наш погляд, серед полярних точок зору найбільш переконливою є позиція вчених, які пропонують ідею формування криміналістичної профілактики як окремої криміналістичної теорії. Зокрема, ще в 1961 р. професор В.П. Колмаков запропонував у криміналістиці виділити поряд із технікою, тактикою та методикою самостійний розділ і сконцентрувати в ньому все, що стосується профілактики у криміналістичній науці [3, с. 107]. У подальшому І.Я. Фрідман, розвиваючи цю ідею, зазначив, що «перелік окремих криміналістичних теорій не можна визнати повним без включення в нього вчення про криміналістичну профілактику, яка є методологічною базою дослідження й розробки засобів, прийомів і методик попередження злочинів» [6, с. 102]. Така позиція є досить поширеною серед криміналістів, про що свідчить той факт, що останнім часом у науковій та навчальній літературі криміналістичну профілактику злочинів розглядають як окрему криміналістичну теорію (Зудін В.Ф., 1995; Матусовський Г.А.,

1999; Корноухов Є.Є, 2000; Яблоков М. П., 2000; Махтаєв М.Ш., 2011 та ін.).

Аналіз криміналістичної літератури [1;4;7]. дає підстави дійти до висновку, що криміналістичну профілактику злочинів, на наш погляд, необхідно розглядати у двох аспектах.

По-перше, криміналістична профілактика як специфічна діяльність уповноважених законом суб'єктів, що здійснюється на підставі застосування засобів криміналістичної техніки, прийомів, криміналістичної тактики, методів розслідування певних злочинів і пов'язана із встановленням причин та умов, що сприяють учиненню злочинів, а також вжиттям спеціальних криміналістичних засобів для профілактики, запобігання і припинення злочинної діяльності конкретних осіб. При цьому суб'єктами криміналістичної профілактики у відповідних видах і формах її застосування виступають органи дізнання, оперативно-розшукові органи, слідчий, експерт, прокурор, суддя. У зв'язку з цим слід розрізняти наступні види профілактичної діяльності: 1) слідча профілактика – здійснюється слідчим, прокурором під час розслідування злочинів; 2) оперативна профілактика – застосовується співробітниками оперативних підрозділів у процесі виявлення, розкриття та розслідування злочинів; 3) експертна профілактика – має місце при проведенні судових експертиз; 4) судова профілактика – провадиться при розгляді кримінальних проваджень (справ) у суді.

По-друге, криміналістичну профілактику злочинів можна розглядати як один із наукових напрямків криміналістичної науки, як окрема криміналістична теорія, основними напрямками якої виступають: 1) дослідження закономірностей утворення, виявлення й дослідження слідів-ознак криміногенних обставин, характерних тим чи іншим видам злочинів; 2) дослідження й розробка техніко-криміналістичних і тактичних засобів, прийомів і методів виявлення, фіксації та вивчення обставин криміногенного характеру, захисту окремих об'єктів від злочинних посягань; 3) розробка і вдосконалення методів та прийомів виявлення й усунення причин та умов, сприяючих вчиненню злочинів; 4) виділення у кожному випадку розслідування об'єктів криміналістично-профілактичного вивчення і відповідного впливу; 5) виявлення й дослідження особливостей типових

слідчих ситуацій профілактичного характеру, які виникають під час розслідування і розробка на їх підґрунті головних напрямків діяльності по попередженню злочинів; 6) визначення та прогнозування комплексу профілактичних заходів, найефективніших і дійових у кожній із виділених ситуацій; 7) розробка й дослідження заходів припинення та попередження при підготовці, вчиненні або приховуванні окремих видів злочинів [7, с. 38].

Таким чином, предмет криміналістичної профілактики злочинів будується з урахуванням вимог кримінально-процесуального закону, кримінологічної теорії попередження злочинів, а також специфіки криміналістичної науки й особливостей її завдань. При цьому криміналістика не посягає на предмет інших наук кримінального циклу, оскільки кожна з них має свій предмет пізнання. Криміналістичний аспект попередження злочинів має свої особливості, які впливають із предмета науки криміналістики щодо слідоутворення, специфічних слідів, які відбивають ознаки обстановки, що сприяли злочину [5, с. 249].

У зв'язку з цим, Р.С. Белкін правильно зазначає, що криміналістичні засоби й методи профілактики злочинів можуть бути поділені на: 1) засоби і методи безпосереднього встановлення причин та умов, що сприяють вчиненню та приховуванню злочинів; 2) засоби і методи одержання органом розслідування або судом опосередкованої інформації про ці причини та умови; 3) засоби та методи експертного встановлення цих даних [1, с. 88].

Виходячи із вищевикладеного, можна дійти висновку, що криміналістична профілактика злочинів є одним із пріоритетних досліджень, які потребують подальшого розвитку теоретико-методологічних засад вчення про криміналістичну профілактику злочинів, а також розробки й дослідження криміналістичної профілактики окремих видів злочинів. Криміналістичні дослідження проблеми криміналістичної профілактики злочинів, на наш погляд, повинні базуватися на наукових положеннях не тільки криміналістики й теорії криміналістичної профілактики, а й інших галузей знань, передусім кримінології, кримінального права, кримінального процесу, а також на пізнанні економічних, соціальних, технічних, технологічних, організаційних та інших

аспектах профілактики. При цьому слід враховувати показники стану, структури й динаміки вчинення злочинів, окремих її різновидів, причини й умови, що сприяють злочинній діяльності окремих осіб, і т.д. Тому наукова спадщина професора В.П. Колмакова є сутєвим внеском у розвиток сучасної криміналістичної науки, в умовах сьогодення наукові ідеї видатного наковця-криміналіста визначають низку перспективних напрямків подальших криміналістичних досліджень, у тому числі, сутєво впливають на формування сучасної теорії криміналістичної профілактики злочинів.

Перелік використаних літературних джерел:

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. 3-е изд. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. 837 с.
2. Васильев А.Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. М.: Изд-во МГУ, 1978. 64 с.
3. Колмаков В.П. Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений // Сов. гос-во и право. 1961. № 12. С. 107-109.
4. Криміналістична профілактика економічних злочинів: наук.-практ. посібник / С. В. Великанов, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, В. М. Шевчук та ін.; за ред. В. А. Журавля. Х.: Харків юрид., 2006. 236 с.
5. Матусовський Г.А. Криміналістична профілактика злочинів, що вчиняються у сфері підприємницької діяльності, і взаємодія правоохоронних органів // Боротьба зі злочинністю у сфері підприємницької діяльності / Борисов В.І., Кальман О.Г., Корж В.П. та ін. Х.: Право, 2001. С. 249-253.
6. Фридман И.Я. Вопросы профилактики преступлений в системе криминалистики // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 8. К., 1971. С. 102-105.
7. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика. М.: Изд-во МГУ, 1985. 98 с.
8. Якимов И.Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. М., 1925. 445 с.

УДК 343.97(063)
С 91

Рекомендовано до друку рішенням кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 12.11.2018 р.)

Відповідальні за випуск:
професор Тіщенко В.В.
доцент Гресь Ю.О.

С 91 **Сучасні напрями, засоби та методи протидії злочинності :**
матеріали Міжнародної конференції, присвяченої 105-річчю від дня народження видатного вченого-криміналіста, доктора юридичних наук, професора Віктора Павловича Колмакова (23 листопада 2018 року) / відп. за вип. проф. Тіщенко В.В., доц. Гресь Ю.О. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 226 с.

ISBN 978-966-916-676-0

В матеріалах міжнародної конференції «Сучасні напрями, засоби та методи протидії злочинності», присвяченої 105-річчю від дня народження видатного вченого-криміналіста, доктора юридичних наук, професора Віктора Павловича Колмакова, показано значення наукових здобутків В.П. Колмакова та висвітлюються сучасні проблеми боротьби із злочинністю, що вирішуються за допомогою наукових розробок криміналістики, кримінального процесу, кримінального права і кримінології.

УДК 343.97(063)